

УДК [342.53/84:94](477.86)(436)

Д. Д. Футулуйчук

ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ 1911 Р. У ГАЛИЧИНІ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПОСЛІВ У ВІДНІ 1911–1914 РР.

Проаналізовано особливості виборчого процесу у Галичині у 1911 р., визначено основні напрями діяльності українських послів Галичини у віденському парламенті. Зроблено висновок про те, що у даній каденції українські політичні сили не були консолідовані, як у попередній. Натомість в усіх справах загальнонаціонального значення українські послі, особливо від українських національно-демократичних сил Галичини, на кожній парламентській сесії засвідчували свою політичну активність, правову позицію.

Проблема вивчення українського конституціоналізму та процес розбудови парламентаризму в Україні актуалізують розгляд досвіду парламентської діяльності українських послів у Відні. Зважаючи на те, що вибори 1911 р. фактично започаткували другу каденцію в діяльності віденського парламенту, обраного на основі таємного та загального виборчого права, вказаний хронологічний період є важливим у розвитку українського парламентаризму. Вважаємо доцільним порівняння здобутків українських послів, як і загалом парламентсько-політичної активності українського політикуму в період першої та другої парламентської каденції, обраної на основі загального і таємного виборчого права.

Тема дослідження не була безпосереднім об'єктом вивчення в історіографії. Окремі питання з даної проблематики висвітлювались у колективних працях прикарпатських істориків [1], монографії О. Сухого [2], та Т. Цюцюри [3]. Важливим джерелом нам послужили спогади самих українських послів, зокрема К. Левицького [4] та Л. Цегельського [5].

З початком ХХ ст. український національно-політичний рух значно активізувався. Напередодні першої світової війни розвиток суспільно-політичних відносин у Галичині вступив у той період, коли практично всі українські партії в принципових питаннях творили коаліції та ініціювали широкий народний рух за національне і політичне визволення.

Об'єктом дослідження є діяльність українського парламентського представництва у Відні через призму національно-політичних реалій Австро-Угорщини у вказаний хронологічний період. Предметом дослідження – роль української парламентської репрезентації у розвитку національного руху, виборчі кампанії та практична діяльність віденського парламенту в українському питанні.

Актуальність досліджуваної проблеми підсилюється і тією обставиною, що нині Україна переживає непростий процес становлення власного парламентаризму, і вивчення досвіду політичної діяльності українських послів у минулому має певне практичне значення.

У березні 1911 р. імператор Австро-Угорщини видав указ про розпуск нижньої палати парламенту – палати послів, а тому перед населенням Галичини знову постала проблема виборів. На ці вибори українська громадськість покладала великі надії, свідченням чого є слова з газети «Діло»: «Особливо для нас, Українців, кожен вибор є великої ваги як раз задля більшої свободи рухів, яку ми повинні використати, для згуртування під українським національним стягом соток тисячі виборців, для популяризації сучасних демократичних ідей» [6, с. 3].

Політичні сили Галичини активно включилися у передвиборчу боротьбу. Проте вже з перших її днів спостерігалось намагання з боку влади сфальсифікувати виборчий процес. Так, в усій державі вибори мали відбуватися 13 червня 1911 р. і тільки у Східній Галичині день виборів був призначений на 19 червня [7, с. 2]. Таке виняткове становище Східної Галичини дуже яскраво характеризує ставлення держави до українського народу.

Уже в період самої передвиборчої кампанії на терені Галичини чиниться з боку поляків багато протиправних дій, що мало на меті послабити український політичний провід та його впливи. Про антидемократизм виборчої кампанії багато писалось в тодішній пресі. Яскравим свідченням цих подій є цитата: «Те, що діється нині в Галичині проти українських кандидатів, переходить уяву галицького виборця... Зі всіх околиць надходять вісти про безprawства. До сіл привозять комісари печатки, готові картки, а навіть агітаторів для польських кандидатів. Опозиційних виборців усувають зі складу комісій. Наших академіків арештують. І се зветься: вільні вибори» [8, с. 2].

По закінченні в Галичині 19 червня 1911 року виборчої кампанії українці краю здобули 26 мандатів, з яких 24 належали українському національному табору, з них 18 мандатів одержали націонал-демократи, 5 радикали, 1 соціал-демократи. Два мандати здобув москвофільський табір.

Отже, результати виборів 1911 р. показали, що москвофільська пропаганда в своїх домаганнях не знаходила суттєвої підтримки в масах: оскільки здобула лише 7,6 % усієї кількості мандатів, які належали українцям Східної Галичини. Разом з тим вибори продемонстрували зміцнення національної демократії в краї, яка здобула 70 % від загальної кількості мандатів.

Не обійшлося на виборах і без кровопролиття, яке сталося у Дрогобичі. Власне населення висловлювало рішучий протест

проти виборчих махінацій. Рішучі дії виборців привели до того, що у сутичці з жандармами було вбито 29 осіб, ще двоє померли від ран і близько 100 осіб поранено [2, с. 177].

Водночас посол С. Дністрянський – відомий у Галичині правник – у своїй промові у віденському парламенті 28 липня 1911 р. відзначав, що «ціла політика, ведена в Галичині, звернена все лише проти Русинів. Послідні вибори етично стоять далеко поза попередніми. Вони скорумповали й здеморалізували народні маси» [9, с. 3]. Характеризуючи виборчі зловживання влади, виступаючий вказував на випадки, коли виборчі комісари виймали з урни картки і вимінювали їх картками, виставленими на польського кандидата. Характерно, як стверджував С. Дністрянський, що довірених осіб кандидата виключали від контролю голосів. Можна стверджувати про цілеспрямовану та чітко сплановану систему виборчих зловживань, що фактично продовжувало фальсифікувати результати виборів на користь польських кандидатів.

Загалом проблема проведення чесних виборів була у Галичині давно, причому незалежно до парламенту чи сейму. Можна стверджувати, що вибори перетворились у справжні драми, які нерідко межували з фарсом, купівлею голосів, переманюванням і арештами виборців, бійками, погрозами і обіцянками. Усе це, без сумніву, деморалізувало суспільство, нагнітало міжнародну напругу.

Складна політична ситуація в краї вимагала консолідації українських сил, на що й спрямувала свою діяльність Українська національно-демократична партія. У липні 1911 р. відбулася спільна нарада новообраних послів до австрійського парламенту, на якій було схвалено постанову про утворення єдиної Української Парламентської Репрезентації. Українськими послами був заснований Український парламентський союз, який складався з трьох українських політичних клубів: націонал-демократів (18), радикалів (5) і українських послів з Буковини (5). У програмному документі вказувалося, що союз обирає президента, трьох віце-президентів і секретаря. Президентом став націонал-демократ К. Левицький.

Деяко пізніше на одному із віч А. Цегельський з цього приводу зауважував, що «утворення одноцільного клубу українських опозиційних послів у Відні – це перший постулат наших парламентарних політиків. Один за всіх, а всі за одного – це повинно стати національним паролем всіх опозиційних українських партій, які рівно відповідальні перед майбутнім народом» [10, с. 4].

Важливим політичним здобутком українського парламентського представництва у Відні було обрання Ю. Романчука на

засіданні палати послів у липні 1911 р. віце-президентом палати. Обрання українця на таку високу і відповідальну посаду серед чисельних національностей свідчило про те, що в очах інших парламентських послів українське представництво сформувалось як окрема політична сила, здатна впливати на політичні процеси. Багато українських послів було обрано до парламентських комісій. Так, головою податкової комісії було обрано К. Левицького, заступником голови шкільної комісії був обраний Г. Цеглинський, заступником голови бюджетової комісії став М. Василька, заступником голови у господарській комісії – Є. Олесницький, а С. Вітик – секретарем комісії з національних справ, заступником голови було обрано віце-президента Ю. Романчука, заступником голови комісії у справах суспільної безпеки став Т. Окуневський [11, с. 3].

Однією з найважливіших проблем для українців у парламенті було реформування виборчого законодавства до галицького сейму. Міжнародна суперечка з проекту реформи знову велася стосовно відсотку українських мандатів у сеймі, числа українських округів. У цьому питанні українські послы мали чіткі позиції. Так, у листопаді 1911 р. відбулася конференція, на якій українську делегацію очолив націонал-демократ К. Левицький. Українська сторона прибула із чітко розробленими вимогами, основними з яких можна виділити визнання 1/3 всіх сеймових мандатів, окремої української курії у сеймі, трьох членів у крайовому керівництві. Однак компромісу між українським і польським представництвом на конференції досягнуто не було. Угода між обома сторонами щодо нової виборчої реформи була досягнута тільки у березні 1913 р. Згідно з нею для українців відводилося 27,2 % мандатів (тобто 62 депутати), визначено мішану лінію для двомандатних округів і визнано українську сеймову курію [2, с. 179]. Компромісний характер реформи передбачав прямі і таємні вибори при збереженні виборчих курій, яких уже не існувало в інших краях Австрії. Однак виборча реформа до галицького сейму була проведена тільки на папері. У дійсності польські політичні кола намагались і надалі різними способами зменшити кількість українських виборців у сеймі.

Своєю активною парламентською діяльністю виділялись послы Є. Олесницький і о. Йосифа Фолис. Автори внесення пропонували проект закону, яким було б змінено постанови державного закону про народне шкільництво в напрямі, щоб увесь видаток на народне шкільництво був перенесений на державу, а вчителі народних шкіл були зрівняні з державними чиновниками чотирьох найнижчих рангів. Подібне внесення було власне активно підтримане усіма українськими послами [12, с. 4].

Важливою проблемою для українців напередодні першої світової війни залишалось питання у Галичині окремого українського університету, боротьба за який у передвоєнні роки набирала все гостріших форм. У травні 1912 р. Український парламентський Союз вимагав, щоб місцем заснування українського університету був тільки Львів, а розпочати свою діяльність він повинен не пізніше як через 5 років [2, с. 183]. Однак вже під кінець 1913 р. К. Левицький, характеризуючи політичну ситуацію, стверджував: «Наша політика у прикрому положенні. Переговори у справі українського університету розбились по довгих заходах і труднощах, ведених дуже послідовно і політично. А тепер на мертвій точці стала соймова виборча форма» [4, с. 119].

Відзначимо, що Українському парламентському Союзу неодноразово давали на розгляд проекти заснування українського університету, але жоден з них не відповідав вимогам українського представництва. Тільки на початку 1914 р. вдалося досягти угоди з польською сеймовою більшістю про відкриття українського університету, проте реалізацію цього проекту перервала війна.

Надзвичайно важливою проблемою у політичній діяльності українських послів у Відні було вирішення національного питання. На думку українських парламентарів, саме воно було тим гальмом, яке стримувало повноцінну роботу парламенту, найбільше через цю проблему страждало українське політичне представництво. З цього приводу в одній зі своїх промов посол Є. Левицький зауважував: «Я вірю, що парламент не хоруге через те, що люди працювати не хочуть, але нездужає через національне питання... Розв'язім, мої Панове, в який небуть спосіб національне питання, то побачите, що сей парламент сам покажеться радим до праці, живим, а всі партії і групи будуть тут змагати до сього, щоб сей парламент удержати. Думаю, що зрозумієте, що для вас як репрезентантів сього народу нема іншої дороги як борби, дорога постійного відпору сеї майоризації та гніту, аж до тої хвилі, поки не здобудемо усіх належних нам прав!» [13, с. 2].

У цілому потрібно зауважити, що цей другий період діяльності парламентських послів у Відні, обраний за законом про вибори 1906 р., був менш корисний для українського представництва, ніж перший 1907–1911 рр.). Тепер українські політичні сили не були консолідовані, як у попередній каденції, а їхній так званий Парламентський Союз став цьому яскравим свідченням. Проте практично в усіх справах загальнонаціонального значення українські послы на кожній парламентській сесії за свідчували свою політичну активність, національну позицію.

Для частини українського політичного представництва дана парламентська каденція засвідчила політичну зрілість, про що свідчить обрання цілого ряду послів на відповідальні парламентарські посади, а також до комітетів. Водночас для іншої – австрійський парламент – продовжував бути інститутом, де українське представництво здобувало все більше політичних, правових навичок і досвід парламентської боротьби.

Список літератури: 1. Андрухів І. Кость Левицький: політик, громадський діяч, правник (1859–1941) // І. Андрухів, С. Сворах, В. Ковалик // Надвірна : ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2009. – 104 с. 2. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом: нариси історії XIX – початку XX ст. / О. Сухий. – 2-ге вид., доповн. – Л. : ЛНУ ім. Івана Франка, 1999. – 226 с. 3. Цюцюра Т. Боротьба українців у Віденському парламенті за загальне виборче право і національну автономію / Т. Цюцюра // Український історик. – 1980. – № 1–4. – С. 23–44. 4. Левицький К. Українські політики. Сильвети наших давніх послів і політичних діячів. 1907–1914 рр. / К. Левицький. – Л. : Вид. спілка «Діло», 1937. – 109 с. 5. Цегельський Л. Від легенд до правди: Спомини про події в Україні зв'язані з першим листопада 1918 р. / Л. Цегельський. – Л. : Свічадо, 2003. – 336 с. 6. Українські кандидатури в західній Галичині // Діло. – 1911. – 23 трав. 7. Ворожі заходи // Діло. – 1911. – 3 квіт. 8. З поля виборів // Діло. – 1911. – 3 лип. 9. Галицькі вибори // Діло. – 1911. – 31 лип. 10. Письма з краю // Діло. – 1911. – 16 жовт. 11. Парламентарні справи // Діло. – 1911. – 21 жовт. 12. О поліпшене положення народного учительства // Діло. – 1911. – 29 лип. 13. Реформа регуляміну й національне питання // Діло. – 1911. – 1 листоп. 14. Матеріали міжзувзівської наукової конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження Костя Левицького, громадсько-політичного діяча, адвоката, першого голови уряду ЗУНР (27 листопада 2009 р.). – Івано-Франківськ : РВВ Івано-Франківського ун-ту права ім. Короля Данила Галицького, 2010. – 149 с.

Надійшла до редакції 12.05.2011

Проанализированы особенности избирательного процесса в Галичине в 1911 г., определены основные направления деятельности украинских послов Галичины в венском парламенте. Сделан вывод о том, что в данной каденции украинские политические силы не были консолидированы, как в предыдущей. Вместе с этим во всех делах общенационального значения украинские послы, особенно от украинских национально-демократических сил Галичины, на каждой парламентской сессии свидетельствовали о своей политической активности, правовой позиции.

Some features of electoral process in Galychyna in 1911 are analyzed; main directions of Ukrainian ambassadors' activity from Galychyna in Vienna parliament are determined. The author makes a conclusion that Ukrainian political forces in this cadence were not consolidated like in the previous. In fact Ukrainian ambassadors especially from Ukrainian national and democratic force of Galychyna indicated about their political activity, legal position on each parliament session in all cases of general national value.